

שיטת רשב"י - הלכה היונקת מעולם המחשבה

הרב דוד דב לבנון

נערך על ידי הרב

בימי הספירה אנו מזכירים זכרם של תלמידי רבי עקיבא, שהוא שורש תורה שבעל פה, ומימיהם אנו שותים ומשביעים נפש שוקקה לתורה, ויש בכך הכנה לקבלת התורה. לפי מסורת האר"י ז"ל, ל"ג בעומר הוא יום הסתלקות רשב"י, מגדולי תלמידי ר' עקיבא, וחשוב לקראת יום הילולא זה לעיין בתורתו ובשיטת למודו.

מבני עליה

רשב"י היה מבני עליה יחיד בדורו ובדורות רבים, מספירת "הוד שבהוד", שכולו אור פנימי. מובא בגמרא¹ "ואמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי: ראיתי בני עליה והן מועטין, אם אלף הן - אני ובני מהן, אם מאה הם - אני ובני מהן, אם שנים הן - אני ובני הן".

גדול תלמידי ר"ע

מסופר בתלמוד הירושלמי² שרבי עקיבא "אמר ישב רבי מאיר תחילה, נתכרכמו פני רבי שמעון, אמר לו: רבי עקיבא דיין שאתה ובוראך מכירין כוחך". משמע שרשב"י גדול יותר, אלא שאין העולם יורד לסוף דעתו להכיר את גודלו.

צא ולמד מי היה ר"מ? מסופר עליו בתלמוד³ "אמר רבי אחא בר חנינא: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו - שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים. תנא: לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר - שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה. ולא נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו, ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו, ולמה נקרא שמו נהוראי - שמנהיר עיני חכמים בהלכה. אמר רבי: האי דמחדנא מחבראי - דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה - הוה מחדנא טפי. דכתיב 'והיו עיניך ראות את מוריך' ". ואם לדעתו של רבי מאיר לא ירדו חכמים, נתאר לעצמינו מה היה עומק חכמתו של רשב"י בתורה.

מחשבה ומעשה

יש צד שווה בחוט המחשבה של שיטת תורתו של רשב"י לעומת חכמים או בר פלוגתא שלו ר' יהודה, שרשב"י מחשיב את המחשבה שבמעשה, ור' יהודה את המעשה בפועל. ולהלן דוגמאות לדבר, דוק ותמצא:

¹ סוכה מה ע"ב.

² סנהדרין פרק א, הלכה ב.

³ עירובין יג ע"ב.

ר' שמעון דריש טעמא דקרא, כלומר דורש את טעמה של ההלכה ובהתאם לטעם קובע השלכות הלכתיות, וכפי שמובא בגמרא⁴: "תנו רבנן: אלמנה, בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה אין ממשכנן אותה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר עשירה ממשכנן אותה, ענייה אין ממשכנן אותה, שאתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה". ומבאר הגמרא שרבי יהודה דורש טעמא דקרא, ורבי שמעון אינו דורש טעמא דקרא.

- א. במסכת פסחים⁵ מובא "רבי יהודה סבר יש אם למסורת, ורבי שמעון סבר יש אם למקרא". 'אם למסורת' הוא הכתיב של המילה כפי שהיא נראית, ו'אם למקרא' הוא האופן שבו המילה נשמעת בקריאה, והם חולקים לשיטתם אם להחשיב את הכתוב בפועל, או את טעמו של מקרא היוצא מתוך הקריא הנסתר בכתוב.
- ב. דבר שאינו מתכוון – לדעת רבי שמעון הדבר מותר, ולדעת רבי יהודה אסור מהתורה (בשבת מודה רבי יהודה שהאיסור הוא רק מדרבנן, שאין זה מלאכת מחשבת).
- ג. מלאכה שאינה צריכה לגופה – ר' שמעון פוטר, ורבי יהודה מחייב.
- ד. מובא בספרא⁶: "והשבת חיה רעה מן הארץ", ר' יהודה אומר מעבירים מן העולם, ר' שמעון אומר משביתן שלא יזקו, אמר רבי שמעון אימתי הוא שבחו של מקום בזמן שאין מזיקים, או בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים, אמור בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים, וכן הוא אומר מזמור שיר ליום השבת, למשבית מזיקים מן העולם משביתן שלא יזיקו. וכן הוא אומר וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא יחדיו ונער קטן נוהג בהם, ופרה ודוב תרעינה יחדיו ירבצו ילדיהם ואריה כבקר יאכל תבן, ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה, מלמד שתינוק מישראל עתיד להושיט את ידו לתוך גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מתוך פיו, וכן הוא אומר גמול ידו הדה, זו חיה ההורגת את הבריות.
- ה. רבי שמעון וחבריו נחלקו ביחס להערכת מעשיהם של האמוראים, כפי שמוספר במסכת שבת⁷: "פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שתקנו - לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקין - להושיב בהן זונות, מרחצאות - לעדן בהן עצמן, גשרים - ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם, ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שעילה - יתעלה, יוסי ששתק - יגלה לציפורי, שמעון שגינה - יהרג". והנה מובא בגמרא⁸ שלעיתיד לבוא אכן תבוא רומי ותטען כך: "אמר להם הקב"ה: במאי עסקתם? אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אמר להם הקב"ה: שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם - לצורך עצמכם עשיתם". וכיצד יתכן שאומות העולם יטענו שקר לפני הקב"ה? אלא ביאור

⁴ בבא מציעא קטו ע"א.

⁵ פו ע"ב.

⁶ בחוקותי, פרשה א.

⁷ לג ע"ב.

⁸ עבודה זרה ב ע"ב.

- הדברים הוא שהאומות יבקשו שהקב"ה יחשיב להם את המעשה הטוב שהביא תועלת לישראל כאילו כיוונו לטוב, והקב"ה לא יקבל זאת כיון שבפועל הם הרעו לישראל.
- ו. במסכת ברכות⁹ מסופר: "תנו רבנן: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו. פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש: 'ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה', והלא דברים קל וחומר, ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה: 'והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד', תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה - על אחת כמה וכמה". ויש להבין, מדוע רבי יהודה לא דרש בכבוד אכסניא? נראה שהוא לשיטתו שהעיקר הוא המעשה ולא המחשבה, ולכן הראה את גודל תלמידי חכמים וחשיבותם, וממילא יש בכך כבוד אכסניא.
- ז. רשב"י מחשיב את בסגולה הפנימית של ישראל בלא קשר למעשיהם. ולהלן כמה דוגמאות: "תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: קבריהן של נכרים אין מטמאין, שנאמר 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם' - אתם קרויין אדם, ואין נכרים קרויין אדם"¹⁰. וכן "ר' יהודה אומר: אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין, שנאמר בשובה ונחת תושעון. רבי שמעון אומר: בין עושין תשובה ובין אין עושין תשובה כיון שהגיע הקץ מיד נגאלין, שנאמר אני ה' בעתה אחישנה. רבי אלעזר אומר: אם אין עושין תשובה מעצמן הקב"ה מעמיד עליהם מלך רע שגזרותיו קשות כהמן ומשתעבד בהן ומתוך כך עושין תשובה שנאמר כי יבא כנהר צר רוח ה' נססה בו באותה שעה ובא לציון גואל"¹¹. וכן "וישקהו' - נקוד עליו שלא נשקו בכל לבו, ר"ש בן יוחי אומר: הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב אלא נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו כיוצא בו"¹². כאן כביכול מתהפך הדבר, שרשב"י מפרש את המעשה כמו שהוא בלא לחקור מה בלבו, וזאת משום שהמילה 'וישקהו' נקודה, וכיון שבדרך כלל רבי שמעון דורש טעמא דקרא – ממילא כאן כשיש ניקוד בא הדבר ללמדנו שיש לדרוש להיפך, היינו שכאן נשקו בכל לבו. וכעין שאמרה הגמרא בבבא מציעא, שכאשר יש איסור שהתורה כותבת בפירוש את טעמו, הרי זה מלמדנו שהאיסור קיים בכל מצב ואף כשהטעם לא קיים, ואילו הטעם נכתב כדי ללמד שמקרה שבו טעם האיסור קיים הרי הוא אסור אף אם אינו עומד בגדרי האיסור.
- רבים משתתחים בל"ג בעומר על קברו של רשב"י, אולם עיקר הענין שיש בכך הוא החבור לצדיק על ידי תורתו, על פי מה שאמרו חז"ל "אין עושין נפשות (=מצבות) לצדיקים, דבריהם הן זכרונם"¹³. בשיעור זה נגענו מעט בתורתו של רשב"י, ויהי רצון שנזכה להמשיך ולעסוק בתורתו.

⁹ סג ע"ב.

¹⁰ בבא מציעא קיד ע"ב.

¹¹ מדרש תנחומא פרשת בחוקותי סימן ג.

¹² ספרי במדבר פסקא סט.

¹³ בראשית רבה פרשה פב, י' וי' יעקב מצא על קברתה הוא מצא קברת רחל עד היום, תנן התם מותר המתים כו', ר' נתן אמר מותר המת יבנה לו בית על גבי קברו וכו', תני ר' שמעון בן גמליאל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרונם למדנו שנקראו ישראל על שם רחל שנאמר הבן יקיר לי אפרים.

דואר אלקטרוני: beitel@yeshiva.org.il
לשעורים נוספים באתר www.yeshiva.org.il